

Prostitucija — izziv za drugačno socialno delo

Darja Zaviršek*

V Sloveniji je prostitucija opredeljena kot posebna oblika odklonskega vedenja, kar tiste, ki se z njo ukvarjajo, stigmatizira in potiska na družbeno obrobje. Proces marginalizacije prostitutk se je začel na prelomu stoletja, ko je reglementacijska politika uvedla za njih javne hiše in policijsko-medicinski nadzor. Prostitucija je povezana z razvojem dvojne morale in predstavah o ženski in moški seksualnosti. Na področju socialnega dela ni oblikovanih konceptov socialne intervencije in pomoči za prizadete. Zato je pomembno, da se razvijeta koncept destigmatizacije in neposredne pomoči, ki mora izhajati iz potreb prizadetih. Le-ta vsebuje predvsem: posredovanje informacij, svetovanje in podporo še zlasti ko gre za probleme odvisnosti, spolnih zlorab in probleme z otroci; »streetwork« na določenih predelih mesta; dialog z javnostjo, da bi se ponovno prevprašali uveljavljeni stereotipi o prostitutkah. Socialno delo mora temeljiti na konceptu normalizacije prostitucije, kar pomeni, da se določeno skupino žensk najprej poimenuje, umesti v svet vsakdanjega življenja in definira njihove potrebe, hkrati pa razvije metode in tehnike pomoči za tiste, ki pomoč potrebujejo in si jo želijo.

Ključne besede: odklonsko vedenje, prostitucija, zgodovina, prostitutke, socialno delo, psihosocialna pomoč.

UDK 176.5:364

Prostitucija je družbena oznaka za ravnanja, ki bolj ali manj močno kršijo tradicionalne predstave o morali in nramnosti.

Friedrich W. Stallberg, 1988

Uvod

Navkljub izjemnemu razvoju področja psihosocialnega pri nas in v državah zahodne Evrope po drugi svetovni vojni, je bilo ravno na tem področju malo storjenega za ženske, ki se ukvarjajo s prostitucijo. Prostitucija je postala šele v začetku 80. let pomembno vprašanje za socialno delo, ki je zahtevalo nove odgovore in nove metode dela. Danes se v tujini ukvarjajo z iskanjem odgovorov za učinkovito pomoč in svetovanje prostitutkam tako uradne socialne službe kot prizadete same znotraj različnih projektov za samopomoč, ki so po vsej zahodni Evropi prerasli v mrežo različnih oblik samoorganizacije prostitutk.¹

Na Slovenskem se dogajajo te spremembe s časovnim zamikom, ki je povezan s tradicionalno, pretežno kmečko proletarsko družbeno strukturo in s preteklim politično-ideološkim sistemom (prostitucija je bila opredeljena kot nesprejemljiva oblika spolnih odnosov v socialistični družbi). Obe značilnosti slovenske družbe sta temeljili na strogem kodeksu predpisanih moralnih in ideoloških vrednot, ki so bile tako kot povsod po Evropi, uperjene predvsem na žensko. Tudi na tovarniške delavke so naslav-

ljali zahteve po delavnosti, nramnosti in moralni odgovornosti za odraščajočo mladino. Tako so se vse do danes nesistematične in nepopolne študije o prostituciji ukvarjale predvsem s tistimi, ki so posredno vpleteni v ta pojav, s policijo in zdravstvenimi službami, nikoli pa niso opredelile konkretnih problemov, ki jih imajo prostitutke, njihovih potreb in vsakdanjih izkušenj, ki sestavljajo njihovo življenje poleg delovnega področja prostitucije.

Današnjim razmišljanjem o prostituciji je mogoče očitati predvsem dvoje. Prvič, da prostitucije ne vidijo kot nekaj, kar je del socialnega sveta v katerem živimo, del moralnih norm in spolnih stereotipov o tem, kaj je »normalna« ženska in kaj je »normalni« moški, kaj je ženska morala in kaj moška, in drugič, da je pogled na prostitucijo brezoseben in vojerističen ter obide tisto, kar imajo povedati prizadete same, kakor da prav ženska, ki se ukvarja s prostitucijo, ne more, ne zna ali celo nima pravice ničesar povedati o sebi.

Ker v teoriji in praksi socialnega dela v Sloveniji ni izdelanih konceptov in metod za delo z ženskami, ki se ukvarjajo s prostitucijo, se bom omejila predvsem na predstavitev konceptov in izkušenj, ki izhajajo iz drugih evropskih držav.

Oris področja

Različne študije opredeljujejo prostitucijo najpogosteje kot kaznivo obliko odklonskega vedenja. To pomeni, da so tiste, ki se s prostitucijo ukvarjajo, stigmatizirane in potisnjene na obrobje. Prostitutke opredeljujejo kot ženske, ki dajejo vnaprej dogovorjene plačane spolne uslu-

* Darja Zaviršek, magister, asistentka, mlada raziskovalka, Visoka šola za socialno delo.

¹ V članku se ukvarjam izključno s prostitucijo žensk in ne s prostitucijo otrok ter trgovanjem z njimi, saj gre za področje s povsem drugačno problematiko.

ge različnim moškim, pri čemer obstaja stroga emocionalna distanca. Prostitucija je lahko profesionalna, prehodna, za rešitev določenega problema, ali pa je način preživetja. Friedrich Stallberg (1988) govori o treh socialnih vlogah prostitucije:

— prostitucija je vedno povezana z obstojem zakonske zveze in deluje v vlogi stabilizacije in ohranjanja te socialne institucije;

— prostitucija kot oblika odklonskega vedenja omogoča lažje razločevanje med družbeno sprejetim moralnim in nemoralnim vedenjem;

— prostitucija ima ekonomsko vlogo, saj je vir preživetja za mnoge ženske in za parazitski sloj zvodnikov. Zlasti v neevropskih državah je prostitucija pogosto vir preživetja primarnih družin prostitutk in velikega števila otrok (Tajska, Indonezija, Hong Kong).

Pri nas državne službe prostitucijo negativno sankcionirajo kot posebno odklonsko kategorijo. Takšna državna regulacija je v zgodovini nastala z regulacijo človeške seksualnosti. Država tako nadzoruje spolnost in njene vnaprej določene oblike varuje in druge zavrača ter kaznuje. Kot poudarja Stallberg, pomeni nadzorstvo nad prostitucijo moško nadzorovanje ženske, saj moški nadzorujejo prostitutke na različnih nivojih (policaji, sodniki in drugi delavci državne uprave, ki so večinoma moški; zvodniki, preprodajalci mamil, lastniki restavracij, hotelov, barov ter klienti). Vse te skupine moških izvajajo nad prostitutkami različne vrste nadzorstva in moči: politično (policaji, sodniki), psihično in fizično (zvodniki), ekonomsko (lastniki lokalov, kjer se prostitutke srečujejo s strankami) in potrošniško (klienti). Kot zapiše avtor: »Prostitucija je v omenjenem obsegu stvar tiste, ki se ponuja (str. 55).« Ta nadzor je glede na politično situacijo ter družbeno in kulturno klimo v določeni družbi različno institucionaliziran, sredstva državne kontrole pa so v različnih časih različno represivna.

Prostitucija je pogosto povezana z odvisnostmi kot so: narkomanija, odvisnost od alkohola, tabletomanija, spolne ter seksualne norme v določeni družbi. Mnogo žensk se v času primarne in sekundarne socializacije nauči, da je spolnost mogoče zamenjati za denar in mnogo deklic spozna, da je njihovo telo lahko plačilo za »ljubezen« odraslih, ter da je s seksualno privlačnostjo mogoče pridobiti njihovo naklonjenost (J. Brakhoff 1989, P. Biermann 1980, F. Rush 1988). Čeprav raziskave in tudi same prostitutke poudar-

jajo predvsem ekonomske razloge za prostitucijo, po mojem mnenju prostitucije ni mogoče razumeti, če ne upoštevamo, da se mnogo žensk v svoji mladosti socializira za vlogo seksualnega objekta.

Pogled v zgodovino in razvoj dvojne morale

Na prelomu stoletja je bil na Slovenskem značilen sistem klasične reglementacije prostitucije, ki jo je oblast izvajala z npravstveno policijo tako, da je uvedla javne hiše, registracijo prostitutk ter obvezne zdravstvene preglede. Obsežnejše podatke imamo predvsem za prostitucijo v Ljubljani, Mariboru in Celju, kjer je delovala mreža javnih hiš. V dokumentih o reglementaciji prostitucije v Ljubljani, na primer izvemo: da sta bili konec 19. stoletja v Zvonarski ulici številki 11 in 13 dve javni hiši; da so v njej poleg domačink »nečisto obrt« opravljale tudi tujke (Nemke, Madžarke, Hrvatice); hišni red bordela, ki je določal, da je morala vsaka prostitutka biti doma ob 21. uri in se ni smela prepirati z drugimi prebivalkami hiše; prostitutke so bile pod zdravstvenim nadzorstvom — dvakrat tedensko jih je pregledal mestni policijski zdravnik in podobno. Vsaka ženska, ki se je ukvarjala s prostitucijo, se je morala osebno oglasiti na policijskem oddelku mestnega magistrata. Za socialno delo je pomembno, da je morala ženska poleg osebnih podatkov odgovoriti tudi na vprašanje, zakaj se je odločila za prostitucijo. Zanimiv je tudi podatek, da so mestne oblasti morale prostitutki priskrbeti stanovanje, v katerem je bila toliko časa, dokler niso ugotovili njenega izvora (Cf. Marjana Kavčič, 1987). Poleg registriranih prostitutk je bila v Ljubljani razširjena tudi počestna prostitucija, ki so jo opravljale ženske brez »poselske knjižice«. Oblast je torej na Slovenskem prostitucijo dobro nadzorovala, javnost pa je organizirala občasna gibanja za prepoved obratovanja ljubljanskih bordelov.²

V 30. letih so se pojava prostitucije lotili znanstveno. Delo Antropološkega odseka v Ljubljani, ki ga je vodil znani slovenski antropolog Božo Škerlj, je bilo usmerjeno v »antropološko preiskovanje« prostitutk, ki ga je sestavljalo merjenje obsega glave, telesne teže in velikosti, bar-

² Poleg pisem mater, ki so hotele pred »kvarnim vplivom javnih žensk« zaščititi svoje otroke, je ljubljanskemu županu Hribarju pisal pisma in apele tudi škof Jeglič (Cf. Marjana Kavčič 1987).

ve oči in podobno. Ena od ugotovitev, temelječa na izsledkih antropologije, ki je predstavljala začetek »znanstvenega« proučevanja vzrokov »izprijenosti« slovenskih prostitutk, je strnjena v zapisu zdravnika Iva Pirca (Zdravstveni vestnik) iz leta 1938:

»Pri prostituciji gre očitno za biološki pojav v toliko, da je potrebna določena duševna pripravljenost za prostituiranje. Okolje je sprožilno, ne pa usodno odločujoče. Rodovniki prostitutk so dokaj obremenjeni s slaboumnostjo in z raznimi duševnimi anomalijami in boleznimi, razen tega pa tudi s samo prostitucijo in kriminalnostjo. Prostitutke dobe v okolju, v katerem žive, tipične telesne oblike, zlasti pa zgodaj odebelijo. Spolno življenje se začneja večinoma okoli 17.—18. leta; prostitutke žive spolno intenzivno in hitro propadejo; tako dobimo že 25—30-letne prave matrone med njimi.«

Takšne trditve so nastale prav tedaj, ko so se pojavile zahteve po odstranjevanju ljudi, ki so motili podobo mestne urejenosti (marginalci, fizično in duševno prizadeti, prostitutke) ter predstave o tem, kaj je »prava« vloga ženske in kaj moškega v tedanji družbi. O ženskah se je pisalo kot o »vzgojiteljicah naroda«, ki so odgovorne za otroke, dobro vzgojeno mladino in za zdravje celega človeštva. Prvi pogoj za vzgojeno mladino je vzgojena ženska, katere naravne lastnosti so milina, dobrot, požrtvovalnost in nedolžnost. Prostitutke so bile kal razvrata, ki se lahko razširi na ves narod. Biološke razlike med ženskami in moškimi so, po teh trditvah, ženske določile za gospodinjsko delo, skrb za otroke in družbeno higieno.

Govor o prostituciji je bil torej vedno povezan z družbenimi normami in z nadzorovanjem spolnosti (predvsem ženskega seksualnega obnašanja). Že samo dejstvo, da prostitucija je, govori o tem, da obstajata dve različni predstavi o tem, kakšna je ženska in kakšna moška seksualnost. Leta 1886 je slavni dunajski psihiater Krafft-Ebing v svojem delu *Psychopathia sexualis* dokazoval, da so moški po svoji naravi poligamni, ženske pa monogamne (Karin Jušek 1991, p. 129). Prepričanje, da je moška spolnost aktivnejša in ženska pasivnejša, vodi do logičnega sklepa, da moški prostitucijo potrebuje, žensko seksualno obnašanje, ki je podobno moškemu, pa nemudoma dobi prizvok moralne vprašljivosti. To dokazujejo gibanja, ki so v novejši zgodovini ves čas obsojala prostitutke, ne da bi se ustavila ob moških, kot uporabnikih

seksualnih storitev. Dvojna morala tudi danes označuje promiskuiteto žensk kot moralni prekršek, hkrati pa dovoljuje promiskuiteto moških.

Pravni pogledi na prostitucijo

V Sloveniji prostitucija ni sankcionirana kot kaznivo dejanje, temveč je opredeljena kot prekršek zoper javni red in mir (10. člen Zakona zoper javni red in mir, 5. in 6. točka). Po Uradnem listu SRS št. 16/74 in 42/86 se oseba, ki se vdaja prostituciji, pri njej sodeluje, jo dovoljuje ali podpira, kaznuje z zaporno kaznijo do 60 dni. S tem je sankcionirana predvsem poulična prostitucija. Zvodniške dejavnosti in druge vrste posredovanja pri prostituciji pa sankcionirata 105. in 251. člen KZ SRS kot kaznivo dejanje.

Statistika

V Sloveniji nimamo sistematičnih študij o obsegu prostitucije, delne in nepopolne podatke pa zbirajo organi za notranje zadeve, sodniki za prekrške in centri za socialno delo. Podatki niso le pomanjkljivi, temveč tudi težko dosegljivi in pogosto močno različni, čeprav prihajajo iz istega vira. Na ta način ostaja dejansko stanje registrirane prostitucije širši javnosti neznan. Prav zaradi vprašljivosti statističnih podatkov, ki so na voljo (večina upošteva le prostitucijo, ki je povezana s kriminaliteto in z registriranimi prekrški), ter manipulacij, ki so povezane z njimi, se bom izognila navajanju dostopnih števil.

Teoretična vprašanja socialnega dela in delo socialnih delavk/delavcev

V Sloveniji še ni oblikovana celovita teorija za delo s prostitutkami. V programih centrov za socialno delo so prostitutke označene kot »družbeno neprilagojene osebe« in umeščene v skupino drugih marginalnih skupin. Delo socialne službe obsega organiziranje denarne pomoči, odvzem otroka in oddajo v rejo, če je otrok zane-marjen, pomoč pri prekvalifikaciji prostitutke in svetovanje. Ker podrobnega opisa za delo s to skupino žensk ni, bom predstavila koncepte socialnega dela v tujini.

Po Stallbergu (1988) prevladujeta v socialnem delu na področju prostitucije dve teoriji: funk-

cionalistični koncept in koncept socialne pomoči. Funkcionalistična teorija pojmuje prostitucijo kot trdno družbeno institucijo, ki je nujni del in nujna posledica večine družbenih sistemov. Kot eno od družbenih institucij jo označuje tudi izločanje in stigmatiziranje določene skupine žensk, kar ima v celotnem družbenem organizmu integrativni učinek. Socialno delo se znotraj tega koncepta zavzema za dekriminizacijo, demarginalizacijo in destigmatizacijo tako celotnega pojava prostitucije kot samih žensk, ki se z njo ukvarjajo. Poleg zahtev po destigmatizaciji prostitutk je za socialno delo pomembna predvsem teorija socialne pomoči, ki upošteva dejstva, da gre za izjemno heterogeno in težko dosegljivo družbeno skupino, saj prihajajo ženske iz vseh družbenih slojev in se kot prostitutke hierarhično razvrščajo v različne kategorije (od populčnih prostitutk do »call girls«). Kot družbena skupina so izrazito stigmatizirane, kar je povezano s stereotipi o »normalni ženski seksualnosti« in s stereotipi o »notranjih lastnostih« prostitutk (duhovna omejenost in duhovna revščina, šibka volja, nesposobnost za »pravo« delo, nizka inteligenca, moralna izprijenost povezana z uživanjem alkohola, drog ipd.), ki so del javnega mnjenja tudi danes.

Zato je pomembno, da koncept socialnega dela s prostitutkami ne opredeljuje moralne norme in da ni, kot poudarjajo strokovnjaki in strokovnjakinje s tega področja, umeščen v koncept dela z mladino ali z družino (Stallberg 1988, Brakhoff 1989, Geissler-Hehlke 1987). Prav tako je pomembno, da se predvsem v začetni fazi dela na področju prostitucije socialno delo ne omeji na preventivno dejavnost, temveč se usmeri neposredno na tiste, ki potrebujejo pomoč. Za Stallberga je preventiva na področju prostitucije nemogoča, saj ni mogoče ukiniti pogojev, ki so motiv za prostituiranje, kakor tudi ni mogoče ukiniti moških odločitev ter pripravljenosti, da plačujejo spolne stike (to ne velja za otroško prostitucijo, za prodajanje otrok ali za prostitucijo mladoletnih oseb).

Zato je prvi korak pri intervenciji v socialnem delu definiranje prostitutk kot marginalne, obrobne in stigmatizirane družbene skupine, ki imajo podobne stiske kot druge marginalne in stigmatizirane skupine. Pomoč in delo z njimi naj bi v socialnem delu tvorila predvsem svetovanje in posredovanje informacij (z ekonomskega, pravnega, socialnega, zdravstvenega področja), ki so pomembne za to, da posameznice

ohranijo največji obseg lastne avtonomije, delo na terenu (street work), in navezovanje prvih stikov ter delo v javnosti. Temeljne funkcije svetovanja so po Stallbergu naslednje:

— pomoč, da ženske ohranijo delno samostojnost (mnogo jih živi v nasilnem odnosu odvisnosti z zvodnikom in v strahu, da bo ostala zapuščena, nič več atraktivna in v strahu pred popolno izgubo nadzora nad lastno prihodnostjo);

— pomoč in podpora tistim, ki se ne želijo več prostituirati (svetovanje naj bi ženskam dajalo moč, da prenehajo s prostitucijo takrat, ko se same odločijo);

— pomoč ženskam, ki živijo v revščini;

— svetovanje v zvezi z otroki;

— svetovanje v zvezi z boleznimi (v zadnjem času predvsem s problemi AIDS-a);

— svetovanje v zvezi z odvisnostmi (alkohol, droge, tablete).

Svetovanje v socialnem delu pomeni torej sprejemanje prostitutk brez moralnih predsodkov, iskanje rešitev skupaj z žensko brez dajanja receptov za ravnanje ter pomoč ženski brez nadzorovanja. Tudi pri delu s prostitutkami mora socialno delo izhajati iz stališča, da je vsak človek sam zase najbolj kompetenten za svoje življenje. Socialno delo je v zahodnoevropskih državah na področju prostitucije usmerjeno v normalizacijo prostitucije. To pomeni, da je pomembno, po eni strani, priznati prostitutke kot obrobno družbeno skupino in po drugi strani iskati poti za njihovo integracijo v družbo. Koncept integracije pomeni v socialnem delu konkretno delo s prizadetimi ženskami, ki potrebujejo pomoč. Normalizacija in integracija prostitucije oziroma žensk, ki se z njo ukvarjajo, pomeni, da je tudi denar, ki ga ženske zaslужijo s promiskuiteto, priznan kot enakovreden drugim zaslužkom. To odpira tudi možnost, da prostitutke navežejo na spolne usluge tudi druge delovne usluge (kot je to praksa »call girls«).

Pomoč v socialnem delu poteka v obliki intenzivnih individualnih in skupinskih pogovorov v socialni ustanovi, na domu ali na drugem kraju, kot spremljanje prostitutke k zdravniku ali v svetovalnico, ki se ukvarja s problemi odvisnosti, spremljanje ženske na sodišče, k odvetniku, spremljanje njenega zdravstvenega stanja v primeru bolezni, pomoč pri urejanju socialnega in zdravstvenega zavarovanja, pomoč pri pisanju prošenj za različne denarne podpore, po-

moč pri iskanju stanovanja, dvigovanje občutkov lastne vrednosti ter pomoč pri predelavi različnih življenjskih dogodkov, spominov, občutkov (krivde, strahu, sovraštva, osamljenosti). Pomembno je da nastopajo strokovne delavke in delavci v vlogi zagovornikov prostitutk.

V socialnem delu je bilo dolgo zanemarjeno dejstvo, da gre pri prostituciji pogosto za ekonomski problem. Ženske se s prostitucijo ne ukvarjajo iz užitka, temveč zato, ker na trgu delovne sile nimajo drugih možnosti.³ Po izjavah prostitutk jih je večina v otroštvu doživljala revščino in pomanjkanje. Za veliko žensk je bila prostitucija edina možnost, da postanejo ekonomsko samostojne. Prostitucija je torej lahko način iskanja lastne neodvisnosti in odločanja o lastnem življenju ter telesu, lahko pa je tudi edini način, da se rešijo iz revščine, za tiste, ki so na trgu delovne sile najslabše plačane in najprej zavrnjene. S prostitucijo postanejo nekatere popolnoma odvisne od moških, alkohola, drog in tablet, za druge pa je to donosen poklic.

Pogled in govor uporabnic v socialnem delu

S spolnimi ideologijami in predstavami o tem, kaj je »naravno« žensko obnašanje, se je mogoče neprestano izogibati ključnim vprašanjem: kaj imajo povedati prostitutke same, kakšne so življenjske zgodbe teh žensk in kakšne zveze so med njihovimi biografijami in načinom služenja denarja? Prav tako pomembno kot vprašanje, kako posameznice doživljajo svoje telo, je tudi, kako doživljajo lastno stigmo. Kaj pomeni skrivati svojo drugačnost in kaj pomeni živeti sredi družbenega govora, ki jih etiketira kot slabe, nevredne, nemoralne, družbeno nevarne? Koliko jih stopi na pot psihiatrične in zaporniške kariere? Za socialne delavke in delavce je pomembno najprej slišati, o čem in kako govorijo te ženske same o sebi. Videti vsakdanjo realnost teh žensk je pogoj, da se realnejše in konstruktivnejše razmišlja o temah, ki občasno privrejo na površje: o legalizaciji prostitucije, o socialnem, zdravstvenem in pravnem varstvu prostitutk, o človekovih pravicah in spoštovanju dru-

³ Na to je opozoril tudi avtor ene redkih knjig o prostituciji v Jugoslaviji, ki se zavzema za dekriminizacijo prostitucije. Avtor trdi, da je ekonomski razlog tisti, zaradi katerega se ženske, ki nimajo denarja in možnosti za povprečni zaslužek, odločijo za prostitucijo. (Dragan Radulović, Prostitucija u Jugoslaviji, Beograd 1986).

gačnosti, o tem, kakšne možnosti ponuditi ženskam, ki jim je skupno to, da imajo v življenju malo alternativ.

V eni od raziskav, ki so jo izvedle socialne delavke, zaposlene v svetovalnici za prostitutke, ki od leta 1986 deluje v Dortmundu, so prizadete govorile o problemih, ki jih najpogosteje in najtežje zadevajo. Najpogosteje so opredelile naslednje probleme (Cf. Jutta Geissler-Hehlke 1987):

- denarne skrbi in nesposobnost urediti si materialno varnost, kar je povezano tudi s strahom in neznanjem v zvezi z iskanjem pomoči pri uradnih službah;
- izguba spoštovanja in naklonjenosti drugih ljudi;
- izolacija, zmanjšanje stikov z osebami, ki so zunaj prostora prostitucije;
- problemi s partnerjem in/ali zvodnikom, s starši in/ali otroki;
- bolezenske težave, strah pred boleznimi in strah pred starostjo;
- odvisnost od ilegalnih in legalnih drog, emocionalna in finančna odvisnost).

Najpogosteje omenjene oblike pomoči, ki jo želijo dobiti od socialnih delavk v svetovalnici, so bile:

- pogovor z nekom, ki jih spoštuje;
- različne informacije;
- pomoč pri sporih s partnerjem;
- svetovanje pri urejanju zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja;
- pomoč pri problemih odvisnosti.

Na podlagi te raziskave ima svetovalnica za prostitutke v Dortmundu opredeljena tri področja dela: svetovanje v obliki individualnih in skupinskih pogovorov ter različne prostočasne dejavnosti; »street work«, kjer socialne delavke iščejo stike s prostitutkami na njihovih delovnih mestih (ulicah, barih, hotelih); ter delo v javnosti, ki ga sestavljajo informacije o prizadetih, ki naj v javnosti pomaga premagati predsodke in ponuja možnost razmišljanja o konkretnih ženskah, ki se ukvarjajo s prostitucijo. Eno od pomembnih področij socialnega dela je tudi iskanje možnosti, ki bi prostitutkam olajšalo težak izhod iz prostitucije (zaradi občutka nevrednosti, stigme, težav pri iskanju zaposlitve in stanovanja, težav pri navezovanju odnosov, strahu ipd.).

S prostitucijo se ukvarjajo socialne delavke, policaji, zdravniki in pravniki po uradni dolžnosti. Delo socialnih delavk je povezano pred-

vsem z delom sodišč in organov za notranje zadeve. Slednji pogosto uporabljajo prostitutke kot most med policijo in kriminalom. Tisti vidiki socialnega dela, znotraj katerih opravlja to področje nadzorno vlogo, so na področju prostitucije močno poudarjeni. V Sloveniji nimamo posebnih ustanov ali socialnih delavk, ki bi bile usposobljene za reševanje problemov žensk, ki se ukvarjajo s prostitucijo. Prav tako ni alternativnih oblik pomoči za prostitutke. Prizadete same niso sindikalno organizirane ter nimajo svoje organizacije, kamor bi lahko prišle po pomoč in bi bila znana v javnosti.

Prostitucija in odvisnost

Za socialno delo na področju prostitucije je pomembno tudi področje odvisnosti. Mnogo žensk, ki se ukvarjajo s prostitucijo, je odvisnih od legalnih ali ilegalnih drog, kar je pogosto eden od stranskih produktov prostitucije. Ženske, ki so odvisne od ilegalnih drog, so v hierarhiji prostitutk na najnižji lestvici. Prostitucija je praviloma le način, da pridejo do sredstev za nakup droge. Ker je njihova cena nizka, gre za najbolj ogroženo skupino prostitutk, ki so nezavarovane pred nasiljem zvodnikov in stigmatizirane s strani žensk, ki so višje na hierarhični lestvici. Po nemških statistikah iz leta 1989 se do dve tretjini žensk, ki so odvisne od ilegalnih drog, preživlja s prostitucijo (J. Brakhoff, p. 10). Čeprav je prostitucija za nekatere ženske vir ekonomske neodvisnosti, pa pomeni za tiste, ki so odvisne od alkohola, tablet ali drog, praviloma padec v totalno odvisnost. V socialnem delu je zato pomembno individualno in skupinsko svetovanje, v katerem se posameznice poleg reševanja vsakdanjih problemov soočijo tudi z negativnimi izkušnjami iz svojega otroštva (nasilje, spolne zlorabe, zanemarjanje). Zato je za socialno delo pomembno, da se nauči prepoznati t. i. »skrite vzroke« (hidden causes) za odvisnosti in hkrati s tem tudi za prostitucijo.

Več avtoric in avtorjev poudarja, da so izkušnje iz otroštva in mladosti pomemben element pri »odločitvi« za prostitucijo.⁴ Številne študije, narejene na podlagi poglobljenih intervjujev, ki so jih evropske raziskovalke opravile s prosti-

tutkami, ugotavljajo, da gre pogosto za posameznice, ki so v otroštvu doživele spolne zlorabe in ki so tudi svoje matere videle predvsem v vlogi spolnega objekta, ki zadovoljuje potrebe drugega človeka (Biermann 1980, Mages 1989, Rush 1988). Njihova otroška izkušnja je, da telo ne pripada njim, da nimajo pravice do svoje lastne spolnosti in da njihovih čustev, želja in potreb nihče ne spoštuje. Kot zapiše Jutta Brakhoff (1989): »Iz otrok, ki se naučijo, da je njihovo telo sredstvo za zabavo in so za svoj molk nagrajeni z darilom, se tako naredi kurbe« (s. 14). Prostitucija je za ta dekleta pogosto navidezna možnost, da prvič v življenju odločajo o svojem telesu. Mnoge so zaradi travmatične izkušnje, da z njihovim telesom in njimi samimi razpolagajo drugi, ostro razmejile telo in svoja čustva. To jim je pomagalo preživeti. S tem je mogoče razložiti tudi izjave prostitutk, ki so pripovedovale, da je spolni odnos s klientom nekaj, kar se ne »dotakne njih samih«. Za mnoge ženske je potlačitev, ki se v vsakdanjem življenju poimenuje »pozabiti na svoje telo« ali »pozabiti na svojo seksualnost«, ena od strategij za preživetje, ki jo dobro poznajo iz svojega otroštva.

Pogosto je s spolnimi zlorabami v otroštvu povezano tudi jemanje ilegalnih ali legalnih drog. Kot poudarja Marion Mebes (1989), ilegalne droge pri spolno zlorabljenih ženskah niso le sredstvo, s katerim se potisnejo boleča čustva, temveč omogočajo, da določeni občutki šele lahko živijo. Mnoge lahko le z drogo občutijo tisto, česar niso nikoli smele občutiti kot otroci: bes, jezo, sovraštvo. V tem smislu ima droga pozitiven naboj, ki pomaga nekaj doživeti, podoživeti, občutiti. Kot zapiše avtorica: »Ne le želja po smrti in samouničenju, temveč pogosto tudi poskus, da človek sebi najprej sploh dovoli živeti.« (ibid., s. 59). V njeni raziskavi o posledicah spolnih zlorab med ženskami, ki so odvisne od alkohola, in kontrolno skupino tistih, ki niso odvisne, je pokazala, da so odvisne ženske bistveno dalj časa prenašale spolne zlorabe (več kot deset let), in da so se zlorabe začele bolj zgodaj kot pri zlorabljenih ženskah, ki niso odvisne od alkohola (ibid., s. 61).

Problemi in protislovja

Socialno delo opravlja na področju prostitucije v Sloveniji predvsem nadzorno vlogo, ki je povezana z negativnim sankcioniranjem

⁴ Pojem odločitev je v navednicah zato, ker se le del žensk za prostitucijo odloči; intervjuji s prostitutkami dokazujejo, da so začetki pogosto nenačrtovani in da gre za dejanje, ki se je zgodilo brez vnaprejšnje odločitve.

prostitucije s strani državnih služb. Socialne delavke pridejo najpogosteje v stik s prostitutkami v primerih odvzema otrok, redko kdaj pa je to srečanje povezano s pomočjo ženski. Eno od pomembnih protislovij je vprašanje zaupanja. Socialne delavke, ki nastopajo v vlogi zagovornic, varujejo interese prostitutke, to pa pomeni, da ne posredujejo informacij, ki so jih dobile v času svetovanja ter pogovorov, drugim osebam ali institucijam, čeprav določene institucije za njimi poizvedujejo in v določenih primerih izvajajo tudi psihološki pritisk. Poleg tega, da mora socialna delavka sama pri sebi razjasniti lastno vlogo zagovornice, izkušnje socialnih delavk v tujini tudi kažejo, da lahko delo s stigmatizirano skupino prostitutk postavi tudi same socialne delavke v marginalni položaj (Cf. Jutta Geissler-Hehlke et al. 1990). To praviloma ne velja za strokovne delavke v Sloveniji, saj so prostitutke v večini primerov objekt nadzora, ki ga opravlja socialno delo. Prav na področju prostitucije ima socialno delo predvsem vlogo državno nadzorovalne ustanove, ki ne odgovarja na konkretne potrebe skupine ljudi.

Možnosti za razvoj pomoči

V Sloveniji potrebujemo na področju socialnega dela različne oblike pomoči, ki bi ustrezale potrebam prizadetih žensk. Tako potrebujemo socialne delavke, ki bi bile posebno senzibilizirane za to delo na centrih za socialno delo, posebne svetovalnice za prostitutke, skupine za samopomoč prostitutk ali bivših prostitutk, tistih, ki so se odločile prekiniti s prostitucijo, ženske hiše, kamor bi se zatekle prostitutke, ki doživljajo različne vrste nasilja od partnerjev in/ali zvodnikov, pomoč prostitutkam, ki želijo organizirati samostojne projekte v zvezi z različnimi problemi (AIDS, problemi s starši, problemi z otroki, odvisnostjo).

V tujini obstajajo številni samostojni projekti prostitutk in žensk, ki so se prenehale ukvarjati s to dejavnostjo. Med njimi bom naštel le nekaj primerov, ki dajejo slutiti, kje so možnosti za institucionalno in neinstitucionalno delo na področju prostitucije:

— aprila 1975 je bila velika javna akcija prostitutk v Lyonu, kot posledica številnih umorov prostitutk od leta 1972 ter poostrene represije državnih struktur. Skupaj z mediji in novinarji so ženske sprožile gibanje, v katerem so zahte-

vale umik nalogov za pripor. Vrh te politične akcije je predstavljala zasedba ene od lyonskih cerkva. Sto petdeset prostitutk se je zabarikadiralo v cerkev, kjer so vztrajale z sloganom: »Naši otroci nočejo, da gredo njihove matere v zapor.« Ko se je po osmih dneh demonstracija razširila tudi na Pariz in druga francoska mesta, je policija na ukaz notranjega ministra prostitutke nasilno razgnala in aretirala. V zgodovini je ta politična akcija pogosto označena kot dejanje, kjer so ženske prvič spregovorile in zapustile »geto svoje nevidnosti«, in v kateri je prvič prišlo do neposrednega stika med meščani in prostitutkami (Cf. Biermann 1980, s. 195). Za mnoge ljudi je prostitucija šele tedaj postala realnost vsakdanjega življenja, torej način, s katerim preživlja sebe in tudi mnoge druge ljudi številna skupina žensk;

— istega leta so v Parizu ustanovile Mednarodni komite prostitutk, ki so ga sestavljale tudi ženske, ki se niso poklicno ukvarjale s prostitucijo (na primer Simone de Beauvoir);

— leta 1976 je v Londonu nastalo angleško združenje prostitutk, ki je bilo tesno povezano z ženskimi gibanjem;

— leta 1980 so v Berlinu, ob finančni podpori berlinskega senata, ustanovile organizacijo Hydra, prvo avtonomno združenje za samopomoč prostitutk v nekdanji ZRN. Hydra (Združenje za pospeševanje poklicnega in kulturnega izobraževanja prostitutk), se je začela boriti proti registriranju, kontroli in reglementaciji prostitutk, ki so se smele gibati le v bordelih, ter zahtevala priznanje prostitucije kot poklica z vsemi pravicami, ki iz tega izhajajo. Obenem pa je Hydra sprožila tudi oster pritisk na vladne institucije in od njih zahtevala dodatna državna sredstva za podporo tistim ženskam, ki želijo izstopiti iz prostitucije;

— v ZDA nastane prva organizacija za samopomoč prostitutk z imenom C.O.Y.O.T.E. (Call Off You Old Tired Ethics), ki je imela ob ustanovitvi 8000 članic;

— leta 1991 izda skupina nekdanjih prostitutk in sodelavk Hydre prvo evropsko študijo o moških strankah, ki prihajajo k nemškim prostitutkam (Freier; Das heimliche Treiben der Maenner). Odkrile so, da je med 16 milijoni moških (na območju nekdanje Zvezne republike Nemčije), ki sodijo v aktivno populacijo, približno 12 milijonov takih, ki so redni ali občasni klienti (»frajjerji«).

Raziskovalke so v svoji študiji zapisale:

»Postale smo samozavestnejše, zavzemamo se za svoje zahteve in se borimo za svoje pravice. Predvsem pa se ne pustimo več »raziskovati«, temveč same poročamo o svojih življenjskih in delovnih pogojih. Tako družba kot tisti, ki so odgovorni za politiko, nas vse bolj poslušajo — naš vpliv je vse večji. Ob tem smo presenečene, kako malo nas podpirajo naše stranke. Z nami preživijo svoj čas, zaupajo nam svoje skrbi in stiske, z nami izživijo svoje seksualne potrebe in nas praviloma potešeni zapustijo. Vendar ne stojijo za tem, kar delajo! Poklicno in zasebno se udeležujejo celo diskriminiranja prostitutk in

o nas slabo govorijo! Zato nismo samo besne in razočarane, temveč se nam to zdi predvsem nerazumljivo. Kakšni ljudje so frajerji, ki uporabljajo prostitutke za seksualne zadovoljitve, kot prijateljice ter zaupnice, ne da bi sprejeli tudi odgovornosti za svoja dejanja? Zakaj nam ne pomagajo pri odpravljanju diskriminiranja in pri boju za priznanje našega poklica? Njihovo obnašanje nam je nerazumljivo tudi zato, ker diskriminacija prostitutk pogojuje tudi njihovo lastno diskriminacijo« (Freier, s. 20—21). Raziskava, ki temelji na intervjujih je pokazala, da so »frajerji« povsem običajni moški iz vseh družbenih slojev, ki iz najrazličnejših vzrokov plačujejo prostitutkam njihovo delo.

LITERATURA:

- Sucht und Prostitution. Edited by J. Brakhoff. Freiburg, Lambertus Verlag 1989.
- Biermann, P.: »Wir sind Frauen wie andere auch!« Hamburg, Rohwohlt 1980.
- Freier; Das heimliche Treiben der Maenner. Edited by Prostituirten-Projekt Hydra. Hamburg, Galgenberg 1991, 271 s.
- Geissler-Hehlke, J., Pinell, Š., Karp, L.: Sozialtopographie »Prostitution in Dortmund, neobj. raziskava 1987.
- Geissler-Hehlke, J., Rodewald, M., Ullrich, S.: Dortmund Mitternachtsmission. Dortmund, neobj. raziskava 1990.
- Jušek, K. J.: Sexual Morality and the Meaning of Prostitution in fin-de-siecle Vienna. V: From Sappho to De Sade; Moments in the History of Sexuality. Edited by J. Bremer. London/New York, Routledge 1991, s. 123—142.
- Latz, B.: Frauen zwischen Liebesbeziehung und Prostitution. V: Sucht und Prostitution. Edited by J. Brakhoff. Freiburg, Lambertus 1989, s. 40—47.
- Mebes, M.: Sexuelle Missbrauch und Sucht. V: Sucht und Prostitution. Edited by J. Brakhoff. Freiburg, Lambertus 1989, s. 47—63.
- Vogt, I.: Liebe, Liebesarbeit, Prostitution — von unbezahlt und bezahlten sexuellen Dienstleistung. V: Sucht und Prostitution. Edited by J. Brakhoff. Freiburg, Lambertus 1989, s. 23—40.
- Stallberg, F. W.: Prostitution als soziales Problem. Hamm, Hoheneck 1988.
- Rush, F.: Das bestgehuetete Geheimnis. Berlin, Orlanda Verlag 1988, 325 s.
- Kavčič, M.: Prostitucija v Ljubljani ob koncu prejšnjega stoletja. Kronika, Časopis za slovensko krajevno zgodovino, Ljubljana 35/1987/3, s. 155 do 162.

Prostitution — a Challenge for a Different way of Doing Social Work

Darja Zaviršek, M. A., Research Assistant, School of Social Work, Šaranovičeva 5, 61000 Ljubljana, Slovenia.

Prostitution is defined in Slovenia as a special form of deviant behaviour and in this way it stigmatizes all those involved in it and pushes them towards the social edge. The process of marginalizing prostitutes began at the turn of the century, when brothels were introduced for prostitutes as a measure of a regulation policy, along with police and medical supervision. Prostitution is connected with the development of double standards of morality regarding female and male sexuality.

In the field of social work no concepts regarding social intervention and assistance to the persons involved have been elaborated so far. For this reason it is important to develop a concept of destigmatization and immediate help which should arise from the needs of the persons concerned. This assistance should include: the dissemination of information;

counselling and support in problems of dependency, sexual abuse and problems with children; street-work in certain parts of a town, dialogue with the public in order to re-examine the established stereotypes about prostitutes. Social work must be founded on the concept of normalization of prostitution which means that the group of women concerned should first be given a proper name and place in the world of everyday life and that their needs should be defined. At the same time it is necessary to develop methods and techniques of assistance for those who need and desire it.

Key words: deviant behaviour, prostitution, history, the prostitutes, social work, psycho-social assistance.

UDC 176.5:364 ..